

„Iš kelių stebuklingų įstrigusių frazių jau galėjau orientuotis“

Poetą, vertėją Almį Grybauską kalbina Neringa Butnoriūtė

Neringa Butnoriūtė: Ką galėtumėte pasakyti apie savo vaikystę žmogui, kuris ne-gyveno sovietmečiu?

Almis Grybauskas: Mano visa vaikystė prabėgo kursuojant tarp dviejų tai pačiai parapijai priklausiusių vienkiemių. Koks tada buvo gyvenimas? Tada to nesuvo-kiau, bet, kai dabar pagalvoju, buvo baisus skurdas. Man atrodo, Stalinas buvo nusprendęs su Lietuvos valstiečiais pasielgti taip, kaip su Ukraina. Kaimas buvo paliktas visiškai vegetuoti ir išmirti. Kadangi lietuviai ne ukrainiečiai – lietuvius iš bado turbūt niekada nenumirs. Jis vis ką nors prasimanydavo, nors, Dieve tu mano, maisto iš tiesų labai trūkdavo. Elektros juk nebūdavo, vietoj jos – žibalinės lempos. Tada kaimas nedaug skyrėsi nuo Žemaitės aprašytojo.

Esu iš netipiškos šeimos. Augau tokiu laiku, kai dar gatvėse gulėjo sušau-dyti lavonai. Vaikus nuo šito labai saugodavo, kad nežinotų, kas yra pavojinga, ir kitiems nepasakytų. Tėvas kurį laiką buvo partizanas Žaliojo Velnio daliniuose. Juos visus iššaudė, jam, išlikusiam, teko slapstytis. Jis augo su įbroliu iš labai neturtingos šeimos, kurį priglobė seneliai. Užaugęs įbrolis tapo komunistu, oku-pacijos metu pasitraukė į Maskvą, o iš ten grįžo su sovietiniais partizanis. Kai partizanus miške likvidavo, surado mano tėvą, padirbo dokumentus, jį padėjo daugmaž legalizuoti. Bet truputį kitaip nei kitiems, kurie turėjo bendradarbiauti su saugumu, tėvui tokios sąlygos nebuvo. Tačiau partizanavimas, galima sakyti, jam sugadino likusį gyvenimą. Ne viską turėti dokumentai padengė: tėvas vis tiek turėjo slapstytis, kokia nors praeities detalė vis išlįsdavo, prasidėdavo perse-kiojimai. Tapo visišku alkoholiku.

Dėl to gyvenome įvairiose vietovėse. Susimesdavom į *palutarką* vos kelis turėtus baldelius ir iškeliaudavome. Vienuolika klasių baigiau šešiose skirtingose

mokyklose. Ariogaloje ėjau į pirmą klasę. Vėliau trejus metus mokiausi Naujojoje Akmenėje, o paskutinius ketverius – pačiam Žemaitijos viduryje, Žarėnuose, kur prabėgo mano gražiausias vaikystės laikas.

Į mokyklą pradėjau eiti šešerių, visada buvau jauniausias, nes anksčiau išmokau skaityti ir rašyti. Taip pat buvau mažiausias, silpniausias ir visada gaudavau į kailį. Iš aplinkinių turėdavau išsiskirti, pelnyti autoritetą, tad kurdavau ir pasakodavau juokingas istorijas. Neblogai paišiau įvairias karikatūras, vėliau rašinėjau, eiliavau visokias blevyzgas, kurias bendraklasiai mėgo.

N. B.: Sovietmečiu, žinodamas ir savo giminės likimus, pasirinkote studijuoti istoriją. Kodėl?

A. G.: Istorija mane visada domino ir iš dalies supo. Mano senelis iš tėvo pusės buvo amerikonas, kuris jaunystėje buvo išvykęs į Ameriką, ten pabuvęs, kažkiek užsidirbęs ir grįžęs į gimtinę. Laikė pakankamai gerą ūkį, su keletu ūkinių pastatų, kuriuos kolektyvizuojant pervežė į kolchozo centrą, turėjo įvairios technikos, kurią irgi atėmė. To ūkio liekanas dar mačiau. Gimiau jo statytame name. Nuo mažumės man pasakodavo apie Ameriką ir net mokė anglų kalbos.

Senelė iš motinos pusės buvo bajorė. Jei ateidavo kokių lenkakalbių draugių, šnekėdavo lenkiškai, o namuose – tik lietuviškai. Ji mane nuo mažens patriotiškai švietė. Pasakodavo apie Lietuvos senovę, deklamuodavo Maironį, atmintinai mokėjo Antano Baranausko tekstus.

Be to, mano dėdė buvo vedęs merginą, kurios broliai Smetonos laikais studentavo. Kadangi buvau kaip ir giminaitis, ji man kartą parodė *ant aukšto* suverstas smetonines knygas. Tai buvo lobynas. Jų prisiskaitęs net rašiau istorijas, pasirodo, apie partizanus, kovas su bermontininkais. Tada, aišku, savaip interpretuodavau, atkurdavau tekstuose, kas man ką yra pasakojęs.

Pasakojimai apie senovę man visada buvo labai įdomūs, visada ir skaičiau, kas susiję su istorija.

Baigęs Pedagoginį institutą buvau pasinešęs į kultūros istorijos studijas. Diplominių darbą norėjau rašyti apie Friedrichą Nietzsche'ę, man neleido, tai parašiau apie Vydūną. Nors buvo vaikiškas darbas, bet labai gerai įvertino, gal, pagal to meto standartus, buvo neblogas. Po jo mano vadovas viduramžių specialistas Rokas Varakauskas siūlė eiti į aspirantūrą, ir apie tai galvojau. Iš tiesų norėjau. Bet, kai buvo padėtas pareiškimas įstoti į KP, atsisakiau, taip ir nesusi-

klostė mano akademinė karjera. Buvau „į stalčių“ pradėjęs rašyti darbą iš čekų ir lietuvių atgimimo laikotarpio literatūros istorijos, vėliau kviestas dėstyti Kaune galvojau tęsti šią idėją, bet ilgai ten neužsibuvau, oficialiai nepradėjau.

N. B.: Turiu pripažinti, nepastebėjau, kad būtumėte aktyviai dalyvavęs viešumoje. Ar tai sąmoningas sprendimas?

A. G.: Mums kimšo į galvas Marxo tezę: „Laisvė – tai įsisąmoninta būtinybė.“ Sistema buvo pasidariusi išvadą, jog kiekvienas protingas žmogus turįs prisitaikyti, tam esą ir skirtas protas. Dar aštriau tą tezę interpretavo sovietinė psichiatrija, ir kiekvienas prieš sistemą stojęs buvo pripažįstamas bepročiu arba uždaromas gulage. Neprisitaikiusiems, bet nestojusiems į kovą prieš sistemą tekdavo itin sumaniai laviruoti, žiūrint kad nepastebimai neįtrauktų dantračiai, kad nepradėtum pasiduoti nuo menkučių nuolaidų. Kaip to laikės, tarkime, Ričardas Gavelis ir kaip nuolaidas darė Valdemaras Kukulius, galime paskaityti jo tekste knygoje *Bliuzas Ričardui Gaveliui* (2007) 85 puslapyje.

Egzistavo, šių dienų žodžiais tariant, toks tarsi tinklas, kurio nariai, iš anksto nesusitarę, laikės tam tikrų taisyklių. Tarsi tik intuicijos dėka. Tokius esu pavadinęs tyliais sprogdintojais. Juk laisva, nepriklausoma estetika jau savaime sprogdino sovietinį monolitą.

Konfucijus yra sakęs: „Kai šalį valdo svetimieji, padorus žmogus nesiekia karjeros.“ Šią mintį perskaičiau gana vėlai, bet nesąmoningai laikiausi tokios moralinės pozicijos, jos viešai neformulavau. Šiandien galima tik pavydėti, kad saviraiška nėra varžoma, bent ne tokiais būdais, kurie buvo anuomet. Jei kur nors dalyvavai, neišvengiamai buvai įtraukiamas į sistemą. Paskui iš jos labai sunku ištrūkti. Net ir neblogi rašytojai tapo sistemos ruporais ar įrankiais. Šis supratimas atėjo palaipsniui.

Kai pagalvoji, ant tokio slenksčio patekau jau vaikystėje. Dar Naujojoje Akmenėje, kuri tada buvo naujas socialistinis miestas su tiems laikams didžiuliais kultūros namais, Lietuvos radijas atvyko rengti reportažo. Tada, kaip minėjau, jau rašinėju visokias blevyzgas, tad buvau pristatytas paskaityti trafaretinių eilėraščių apie statybas ir kosmosą. Gerai, kad to netęšiau, bet tokia veikla palengva galėjo įtraukti į sistemą, nes vienas žingsnis jau buvo žengtas. Žarėnuose irgi buvo panaši situacija, kai lietuvių kalbos mokytojai parodžiau eilėraščius, o ji – Telšių rajono laikraščio vyr. redaktoriui, kuris juos išspausdino ir laukė naujų.

Kol seneliai buvo gyvi, jie man buvo moralinė atsvara, neleidusi taip elgtis. Kai jų nebeliko, buvo daug sunkiau, tačiau aplink buvo žmonių, tokių kaip Algirdas Patackas, kurių patirtys leido orientuotis.

N. B.: Kaip Jūsų akiratyje atsirado knygos?

A. G.: Visada jaučiausi šiek tiek kitoks. Kiti domėjosi technika, kosmosu, o man buvo įdomiausia skaityti. Knygos pasaulis visada atrodė tikresnis nei tai, kas mane supo.

Taip jau nutiko, kad mano mama buvo Ariogalos rajono bibliotekos vedėja. Biblioteka buvo kitoje gatvės pusėje. Tai nuo mažumės sėdėjau tarp knygų, buvo be galo įdomu. Mokėjau skaityti dar prieš lankydama vidurinę. Aplink buvo baisus vaizdas, o ten lyg kokia kita prieglauda. Kaip tada, taip ir dabar – nieko įdomesnio nėra. Galima žiūrėti į architektūrą, bet man geriau duokit įdomią knygą.

N. B.: Kaip jaunystėje pasirinkdavote, ką skaitysite?

A. G.: Sovietiniais metais literatūros supratimas buvo labai ribotas. Tarp knygų labai daug šlamšto. Pirmieji susidūrimai su rimtesne literatūra buvo tokie. Naujojoje Akmenėje buvo klasės gražuolis Butnorius, apie kurį sukosi visos panelės. Jos bandydavo jį kalbinti: „Na, ką tu ten skaitai? Aš irgi įdomią knygą turiu.“ O aš, žinoma, klausausi. O Butnorius ir klausia, kokia jau ta knyga. Pasirodo, Ericho Maria'os Remarque'o *Trys draugai*. Žinovas tarė, kad čia tai romanas, būtina jį perskaityt. Aš irgi tada perskaičiau, paskui ir *Vakarų fronte nieko naujo*. Remarque'ą įsidėmėjau kaip pirmą rimtesnį autorių. Nuo tada labiau pradėjau gaudytis, kas toji literatūra.

Kitu periodu, kai gyvenome Žarėnuose ir buvau vyresnėse klasėse, į mano rankas kažkokių būdu pateko Piotro Kogano *Vakarų Europos literatūra*. Atrodė, kad skaitau kokį nuotykių detektyvą, nors jis baigiasi maždaug ties XIX a. pabaiga. Ir tai padėjo orientuotis, kas yra tikroji literatūra.

Viską perskaitęs lietuviškai, pradėjau skaityti rusiškai. O ką? Nuotykių romanas: Thomasą Mayne Reidą, Jamesą Fenimore'ą Cooperį ir panašius. Užsisakiau žurnalus *Иностранная литература*, *Юность*. Baigęs mokyklą, gyvendamas Elektrėnuose, skaičiau pirmuosius Franzo Kafkos vertimus, rusiškai pasirodydavo straipsniai apie Jeaną-Paulį Sartre'ą, Albertą Camus, Marcelį Proustą.

N. B.: O lietuvių literatūros neskaitėte?

A. G.: Lietuvių literatūra jaunystės laikais buvo baisi, atgrasanti. Juk atmintinai reikėjo išmokti *Poemą apie Staliną* ir pan. Sunku apie tai net pagalvoti. Tik baigdamas mokyklą *Pergalėje* perskaičiau triuškinančią recenziją apie Romualdo Lankausko *Tiltą į jūrą* (1963). Susidomėjau kūrinium. Tai buvo pirmas lietuviškas tekstas, kuris man patiko. Tada viską skaičiau, ką Lankauskas išleisdavo, paskui jo parengtus Ernesto Hemingway'aus vertimus.

N. B.: Poezija visai nedomino?

A. G.: Nepriskaitant ir dabar mano mėgstamo Maironio, tuo metu kuriama poezija visai nedomino. Pirmas autorius, kuris atkreipė dėmesį, buvo Algimantas Mikuta. Pagaliau pradėjo atrodyti, kad tais laikais irgi galima rašyti eilėraščius ir cenzūra juos praleidžia. Tada jis tikrai padarė pirmąją didžiausią įtaką. Taip pat vienas pažįstamas poetukas buvo susižavėjęs Algiu Verba. Labai patiko iš vienos publikacijos *Nemune*. Atrodė stiprus.

N. B.: O kas Jums, jau kurti pradėjusiam, iš poetų darė įtaką, paliko didelį įspūdį?

A. G.: Kaip ten Shakespeare'as sakė? Prasti rašytojai skolinasi, o talentingi vagia. Be įtakų niekur nedingsi, jos neišvengiamos. Man atrodo, kvailystė ką nors neigti. Reikia pasakyti, kas tu esi. Patys svarbiausi, įtakingiausi tekstai išėjo dviem bangom. Mano požiūriu, 8-ajame dešimtmetyje įvyko poezijos sprogdimas, o *perestroikos* metais – prozos. Su tomis dviem bangomis susijusius gambiausius žmones sutikti per knygas ir tiesiogiai yra nepaprasta dovana. Šia prasme, kaip nekeista, jaunystės laikai buvo išties turiningi.

Taigi maždaug 1972–1973 m. pasirodė modernioji poezija. Tada mane paveikė Juditos Vaičiūnaitės poetika, ypač šiek tiek ankstesnis rinkinėlis *Po šiaurės herbais* (1968), kuris žavėjo natūraliomis aliteracijomis. Patiko, ką darė Jonas Juškaitis, Marcelijaus Martinaičio *Akių tamsoj, širdies šviesoj* (1974). Pasirodė Sigitos Gedos *26 rudens ir vasaros giesmės* (1972), beje, *Pėdos* ir *Strazdas*, tiesą sakant, man įspūdžio nepaliko. Bet iš jų visų įspūdingiausias atrodė Tomo Venclovos *Kalbos ženklas* (1972), ne mažiau – ir jo vertimai. Tada ir suvokiau, kas man iš tikrųjų poezija, kokia ji turėtų būti.

N. B.: O kokia ji turėtų būti?

A. G.: Būtent po šios bangos supratau, kokia svarbi yra kalba. Vertinu taupų žodį, kalbos kultūrą. Gaila, kad Lietuvoje intelektualinis pradas labai nuvertintas. Turi gimti ne vien emocijos, jausmai ar įspūdžiai. Reikia ir intelekto, racionalaus požiūrio.

Apskritai žodžio nevaldymas, didžiuliai jų srantai yra lietuvių literatūros problema.

N. B.: Ar minėti Venclovos vertimai buvo iš *XX a. Vakaryų poetai*?

A. G.: Toje knygoje tikrai ne viskas buvo, dar daug kas liko periodikoje, ypač *Poezijos pavasariuose*. Man įstrigo Dylano Thomas'o tekstai, o taip pat Charles'io Baudelaire'o „Kelionė“, kuri tapo ir antrosios knygelės epigrafu.

Kalbant apie įtakas, rinkiniui *Bandymai apkabinti* (1978) buvo svarbūs Venclovos versti Conrado Aikeno, Konstantine'o P. Kavafio tekstai. Iš rusiškų vertimų labai paveikė pažintis su Pauliu Celanu. Visas jo knygas gavau iš Maskvos Lenino bibliotekos per tarpbibliotekinį abonementą. Patikusius eilėraščius mašinėle persispausdinau, tai yra mano vienintelis *samizdatas*. Vienas egzempliorius, tik sau, turiu jį iki šiol.

N. B.: Minėjote, kad lietuvių literatūrai 1972–1973 m. buvo tikrai intensyvūs. Kas dar kėlė tokį įspūdį?

A. G.: Manau, lietuvių poezijos stebuklas, jog vienas šalia kito buvo Geda ir Vytautas P. Bložė, jie tarsi konkuravo, bet ir labai gražiai papildė vienas kitą. Toks duetas, mano supratimu, – neprilygstamas literatūros fenomenas ir laimė.

N. B.: Kurie tekstai iš Bložės poezijos buvo išskirtiniai?

A. G.: Tikrasis Bložė pasirodo nuo *Žemės gėlių* (1971), kurios prasideda eilute „Atradau savo veidą“. *Poezijos pavasaryje* pasirodė „Preliudai“, vėliau sudėti į *Polifonijas* (1981), kurias maždaug 1972 m. išdraskė, mane stipriai paveikė. Skaičiau juos periodikoje, fantastiškas įspūdis. Nieko stipresnio nebuvo, man iki šiol tai lietuvių poezijos viršūnė.

N. B.: Bet tuo metu būta ir kitokio pobūdžio tekstų. Kokią įtaką jaunam kuriančiam, apie literatūrą galvojančiam žmogui turėjo tuometinis literatūros stulpas – Eduardo Mieželaičio *Žmogus*?

A. G.: Šio teksto aš visai nežinojau. Pirmą kartą *Žmogų* perskaičiau gal tik Nepriklausomybės laikais. Bet su Mieželaičiu susiję du epizodai. Pirmas tekstas, kurį išmokau atmintinai, dar nemokėdamas skaityti, buvo *Zuikis puikis*. Paskui Žarėnuose įstrigo vos kelios eilutės iš jo *Aviaeskizų*. Ten buvo ciklas apie Italiją, pamenu vieną strofą: „Italija mėlyna / Klelija / Kalnų iliuzorinė flora / Žalių oleandrus šešėlyje / Tercinų tirados, sinjora!“ *Nu ką tu! Kaifas* buvo. Šitai išliko, o visa kita neegzistavo.

N. B.: Ar manote, kad sovietmečiu egzistavo toks reiškinyks kaip Ezopo kalba?

A. G.: Nežinau, galbūt ją kažkas sugalvojo. Literatūra visada susijusi su didesnio ar mažesnio masto alegorija. Sovietinė specifika gal buvo kiek kitokia. Bet specialiai nešifravau, jokios ezopinės strategijos ir savo tekstams netaikiau. Iš šono komiškai atrodė įvairūs bandymai pateikinti kokias oponuojančias mintis, pasitaikęs pseudofolkloras.

N. B.: Ar Jums tada buvo girdėta poeto Andrejaus Voznesenskio pavardė? Būta kalbų, kad Grybauskas yra lietuviškasis Voznesenskis...

A. G.: Be abejo, girdėta. Jį labai propagavo Markas Zingeris. Žinoma, perskaičiau. Gal antrosios knygos laikais ir darė šiokią tokią įtaką... Nežinau. Jaunystėje buvau gerai susipažinęs su rusų poezija. Buvau gavęs *samizdato* leidimo Vladimiro Nabokovo prozos. Labiau paveikė nei koks Voznesenskis, kuris kartojo Boriso Pasternako pirmųjų rinkinių poetiką.

Jei kalbėtume apie rusų literatūrą, tai Josifas Brodskis kaip poetas man neįdomus, gal tik kaip eseistas (Nobelio jam neduočiau, jokių būdu). Bet va anksčiau Pasternakas (vėlyvasis visai kas kita, ir *Daktaras Živaga* – melodramatiškas). Osipas Mandelštamas! Kai perskaičiau Venclovos poeziją, ji buvo man svarbi, bet mačiau, kad čia daug Mandelštamo, perdirbto lietuviškai. Iš pradžių jo tekstų nebuvo galima gauti. Gyvendamas Prahoje, radau rusų emigracijoje išleistą visą kūrybą ir tada perskaičiau kiekvieną Mandelštamo parašytą eilutę. Tais laikais jo poeziją buvo sunku, bet įmanoma gauti – ši tą.

Šiaip vengiau rusiškos įtakos. Kaip Czesławas Miłoszas kažkur skambiai rašo – jambas žudo poeziją, negalima juo pasikliauti.

N. B.: Ar klysiu sakydama, kad daugiau skaitėte prozą ir ji Jums buvo įdomesnė?

A. G.: Na, kas yra didžioji literatūra? Didžioji literatūra yra pasakojimas, proza. Tačiau manau, kad pasaulio istorijoje poezija yra labai svarbi, nors ją skaito itin mažai žmonių. Lietuvių poezija yra nuveikusi labai daug. Jeigu lygintume su čekų, lietuvių tikrai geresnė ir įdomesnė.

N. B.: O kokia lietuvių prozos įtaka?

A. G.: Manau, lietuvių literatūrai labai reikšmingas etapas sutampa su ankstyvąja Sauliaus Tomo Kondroto ir Gavelio proza, ta antrąja geros lietuvių literatūros banga. Kaip dabar suprantu, tuo metu man tai buvo gyvas impulsas, formuojantis vertybinį stuburą, o tada suvokiau, kad jie buvo stiprus emocinis ir intelektualinis postūmis*. Manau, jie prozoje įstengė pasakyti daugiau nei kai kurie per poeziją, nors, rodos, rūpėjo panašūs dalykai. Poezija gali apsieiti ir be intelektualinio pagrindo, bet prozai jis būtinas. Ypač po solidaus Kondroto debiuto, man atrodo, literatūros situacija ėmė keistis.

Kadaise buvo vienas proginis pakalbėjimas *Literatūroje ir mene*, kur kritiškai, nevyniodamas išsakaiu, ką manau apie lietuvių literatūrą, konkrečiai apie poeziją ir oficialiuosius tekstus. Po to mane buvo net užsipuolę. Beveik tuos pačius dalykus, bent jau tą patį vertinimą prieš emigruodamas išsakė ir Kondrotas, kiek vėliau, bet irgi dar sovietmečiu, ir Gavelis. Jaučiau su jais ryšį.

N. B.: Jūs pats prozininku netapote, palyginti nedaug jos esate parašęs.

A. G.: Šiek tiek rašau; nesu didelio gabalo parašęs. Prozai reikia daug išvermės, susikaupimo ir geležinės sveikatos. Nerašau visko arba nebūtina tų tekstų spausdinti. Didelės apimties negaliu rašyti, prie mažesnių vis prisėdu. Poezijai, jei Dievas pažeria trupiniuką, tai ir užtenka.

* Plačiau apie Grybausko santykį su Gaveliu ir Kondrotu kitame interviu: „Bohemoje daugiau nevilties nei žavesio“ (interviu), *Nemunas*, 2016, Nr. 19, p. 8–9.

N. B.: Sugrįžkime prie knygų. Kaip jų gaudavote? Ar Jus pasiekdavo tuo metu nelegali literatūra?

A. G.: Niekada ir jokių būdu nebuvau joks disidentas ar revoliucionierius. Aš tiesiog skaitytojas, ne joks karys. Jeigu man kas nors pakliūdavo į rankas, tai nebent atsitiktinai.

Nelegali man pirmiausia buvo jau minėta smetoninė lektūra. Daug vėliau per Gintarą [Patacką] susipažinau su jo broliu Algirdu, labai įdomia asmenybe. Jis daug ką siūlė, bet ne viskas man buvo įdomu. Iš jo gavau paskaityti Antano Maceinos darbus apie kalbos filosofiją, tekstus, kuriuose įdomiai rašo apie Rainerio Maria'os Rilke's kūrinis. Kalba man visada buvo įdomi ir, jeigu kalbėsime apie *Bandymus apkabinti*, norėjosi daugiau kalbos eksperimentų, iš dalies galima sakyti, kad tai darė įtaką.

Labai pavėluotai mane pasiekė išeivijos poezija. Antano Škėmos *Baltą drobulę* perskaičiau lygiai tuo metu, kai susidegino Romas Kalanta. O poezija... Henrikas Radauskas sklido nuorašais, žemininkus gavau gerokai vėliau. Iš jų man išpūdį paliko tik Alfonso Nykos-Niliūno vėlyvieji eilėraščiai. Savo laiku išpūdį padarė Algimantas Mackus, ypač *Chapel B* svetimų tekstų interpretacija ir kompozicija, tik kad sovietiniame leidime tas ciklas sužalotas.

Tiesa, buvau užmezgęs ryšius su Amerikos lietuviais, kurie lankydavosi Lietuvoje. Ką jau darysi, prašydavau, kad man prisiųstų knygų. Vienas kelias buvo gauti jas per Varšuvą, kai amerikonas Vidutis perduodavo per draugą Lenkijoje. Taip gavau lenkiškai Jameso Joyce'o *Ulisą*, Julio Cortázar'o apsakymus. Kitas kelias – lietuviškas knygas siųsti į Budapeštą Endre Bojtáru, o iš jo paimdavo ir į Lietuvą atgabendavo Paulius Normantas. Beje, Bojtáras yra sakęs, kad iš Rytų Europos regiono literatūrų jis vertina tik du prozos kūrinius – Jaroslavo Hašeko *Šauniojo kareivio Šveiko nuotykius* ir Kondroto *Žalčio žvilgsnį*.

N. B.: Ar viskas iš tų persiuntimų Jus pasiekdavo?

A. G.: Viena bičiulė Varšuvoje siųsdavo angliškas knygas, pavyzdžiui, Nabokovo. Iš jų beveik niekas manęs nepasiekė. Lapelį gaudavau, bet knygų nebūdavo. Ieškoti, rašyti skundus būdavo beprasmiška.

N. B.: Daug skaitėte kitomis kalbomis.

A. G.: Taip jau nutiko. Lietuvos knygynuose gerų knygų buvo mažai, o jei rasdavai, perskaitydavai. Lenkai tuo metu vertė viską, todėl, kai mane domino Vakarų literatūra, egzistencializmo filosofija, galėjau rasti tai kita kalba. Thomaso Stearnso Elioto tekstus pirmiausia perskaičiau lenkiškai. Per lenkus mane pasiekė Lotynų Amerikos prozos banga: Jorge Luisas Borgesas, Cortázaras, Gabrielis García Marquezas, Juanas Rulfo, Ernesto Sabato ir kiti.

„Draugystės“ knygynas turėjo gerų lenkiškų knygų, veikė geras antikvariatas Dominikonų g. (buv. Garelio g.). Kiek vėliau pradėjau gauti nelegalius pogrindžio leidinius.

Be to, anais laikais veikė tarpbibliotekinis abonementas, buvo galima užsakyti knygas iš Varšuvos centrinės bibliotekos ir Maskvos centrinės bibliotekos. Gautas knygas leisdavo ir į namus pasiimti.

N. B.: Ar visi galėjo gauti knygas iš Lenkijos ir Rusijos bibliotekų?

A. G.: Nežinau, bet tikriausiai visi. Gal ne kiekvienas apie tai žinojo. Bent aš niekada problemų neturėjau. Imdavau kaip paprastas skaitytojas, turėjau asmeninį bilietą. Vėliau – kaip Rašytojų sąjungos narys.

N. B.: Bet juk tam, kad jas skaitytumėte, reikėjo pramokti kalbų.

A. G.: Atvykęs į Vilnių pats išmokau lenkiškai, o vaikystėje turėjau tiesiog neįtikėtiną galimybę – Žemaitijos kaime, kažkur užkampyje, vokiečių kalbą mums dėstė moteris, pati iš vilko vaikų. Ji suteikė labai gerus pagrindus ir baigdamas vidurinę pradėjau skaityti vokiškas knygas. Sovietų Lietuvoje, universitetuose, šios kalbos daug kas jau nemokėjo. Tarkime, vėliau su studentais važiuom į Rytų Vokietiją, paskirta vertėja nelabai susidorojo su darbu, buvau pajėgus paverčiau. Stengiausi įgūdžių neapleisti, todėl skaičiau. Vokiškų knygų daug nebuvo, į rankas patekdavo daugiausia klasika.

N. B.: O gal su kuo nors kalbėdavote apie tai, ką perskaitydavote?

A. G.: Nelabai. Esu intravertas, man įdomiau vienam užsiimti savo reikalais. O va Gintaras [Patackas] priešingybė – ekstravertas, bet visą laiką gerai sutardavome. Iš tiesų labai ir neieškojau pažinčių, specialiai su literatais, tiesiog taip

sutapdavo. Pavyzdžiui, neblogai sutariau su Jurgiu Kunčinu, nes suvedė atsitiktinumas: kurį laiką nuomojomės vieną kambarį Ramunių gatvėje. Jis tada rašė ir eilėraščius, buvo linkęs juos rodyti, o aš savųjų – ne itin. Jurgis buvo labai ryškus ekstravertas, pritempdavo įvairiausios publikos, tekdavo pažindintis. Beje, per jį pirmąkart perskaičiau Bernardo Brazdžionio poeziją.

Tiesa, buvo vienas atvejis. Kai kurį laiką artimai bendravau su Gaveliu (vienu metu gyvenome tame pačiame rajone, dirbome *Mokslo ir gyvenimo* redakcijoje, kur jis tvarkė Tikslųjų mokslų skyrių), esu su juo pasidalijęs scena iš perskaitytos Rafało Wojaczeko fabulinės prozos. Ten buvo toks šuns keliais nuėjusio chuligano Rafało pokalbis su broliu. Įsikalba jiedu apie tuometinį lenkų poetą, kurį visi labai dievina, ir tame tekste aiškinasi, – kodėl. Pasirodo, jį dievina todėl, kad jis išeina į sceną ir raudančiu balsu pradeda kalbėti apie Lenkijos dabartinį gyvenimą. Ją ekspresyviai apraudo, kalbą baigia visada tais pačiais žodžiais ir atodūsiu: „O sancta Polonia!“ Šitą tekstą perpasakojau Gaveliui. Jis pasiklausė, viskas taip ir liko. Išėjus *Vilniaus pokeriui* (1989) galima perskaityti sceną, kur vyksta pokalbis bibliotekoje. Kalbamasi apie Justiną Marcinkevičių: „Va štai, koksai Lietuvoje yra poetas.“ Pasakui kartojasi mano minėtas tekstas, o baigiama šūkiu „O sancta Lituania!“

N. B.: Kada pats pradėjote rašyti rimčiau? Gal kas paskatino tai daryti?

A. G.: Mano kelių eilėraščių debiutas buvo maždaug 1966 m. *Kauno tiesoje*, o pirmą rimtą publikaciją 1967 m. *Nemune*. Labai nesiveržiau ir gana prastai save vertinau kaip eiliuotoją. Vėliau mano nuogaštavimus numaldė Eliotas, rašęs: „geras rašytojas turi būti geras kritikas pats sau.“ Ypač iš pradžių buvau labai skrupulingas ir griežtas. Paskaitęs stipresnių, sudominusių kūrėjų tekstų, pamazū supratau, kad reikia mąstyti savo galva, turėti savo stilių. Jei žinai, kad nebūsi savitas, tai gali nė nebandyti rašyti. Prieš publikuodamas daug kartų taisydavau, kol buvau tikras. Tuo metu dariau, ką galėjau, bent dabar taip atrodo.

Negaliu sakyti, kad tapti autoriumi man buvo sunku. Kai mane paėmė į kariuomenę, sėdėjau prie raketų. Ten taip pat visą biblioteką perskaičiau, parengiau pirmą didelę publikaciją *Pergalei*, ją peržiūrėjo Vladas Šimkus. Jam patiko „Viduramžių“ ciklas, kurį paskyriau įdomiam žavėjusiam ispanų viduramžių poetui Jorge’i Manrique’i. Tikrai skatino, sakė, kad siekiu knygos lygį. Grįžęs iš kariuomenės 1974 m. nuėjau į Rašytojų sąjungą paruošęs pirmąją knygelę. Tuo metu konsultantas buvo Albinas Bernotas, jis iš karto labai gerai sureagavo.

Antra knyga pasirodė irgi greitai. Pakenčiamų tekstų turėjau iš anksto, beveik iškart galėjau nešti, bet nenorėjau.

N. B.: Ar daug buvo redaguojami Jūsų tekstai? Kaip skyrėsi jų likimai?

A. G.: Pirmą knygą redagavo labai maloni redaktorė Aldona Baliulienė, kuri su manimi labai švelniai elgėsi. Matyt, manė, kad esu jautri poetiška siela, nors tuo metu buvau girtuoklis didelis ir chuliganas. Ji tik švelnino, bet nieko nebraukė, esminių pakeitimų nebuvo. Jei kas ir buvo, tai galiu atsiliiepti tik geruoju, nes dar pasitaikydavo kalbos *griekų*.

Nuo antros knygos jau laikiausi pozicijos: jeigu kas nors kliūva, tai atsiimu tekstą ir tikrai jo netaisau. Tačiau didelių prasminių taisyimų nebuvo.

Trečioji... buvo daug išmesta, nes pradėjo žžiūrėti tas alegorijas ir įvairias kultūrinės nuorodas, kurias galima įvairiai suprasti. Gal kiti manė, kad tai Ezopo kalba. Aš taip nemaniau... daug kas iš kultūrinės sąmonės liejosi. Berods, į rinktinę *Mugė* jau viską sudėjau. Tada [1998 m. – *NB*] jau buvo galima.

N. B.: Jūsų poezija buvo ganėtinai kritiška režimui. Ar jautėtės drąsus?

A. G.: Buvo buka sovietmečio beprasmybė, o pasauly visokios beprasmybės yra. Visada buvau šalia veiksmo, nepatiko diktuojamos sąlygos. Kitiems mano tekstai atrodė drąsesni, ypač tiems, kurie labai stengėsi prisitaikyti prie sovietinės sistemos. Bandant pažiūrėti objektyviau, man atrodo, tada rašytos mūsų [su G. Patacku ir A. A. Jonynu – *NB*] poezijos įnašas turėjo būti juntamas, tačiau iš tiesų kažkokios akivaizdesnės reakcijos ilgainiui nebuvo.

Didesnių konfliktų turėjau tik leisdamas trečią knygą. Nieko pats netaisiau, kas netiko (taip visada buvo, norėjo, kad paklustum), bet dalis tekstų buvo išmesti leidykloje. Lengvai, sakyčiau, netgi palankiai priėmė pirmas dvi mano knygeles.

Atvirai sakau – aš ne revoliucionierius. Stengiausi šių dalykų nesieti su kūryba. Jeigu užsiimi politika, tai turi būti atskira veikla, jei rimtai domiesi literatūra, turi rimtai ja ir domėtis. Nereikėtų iš literatūros daryti politikos, o iš politikos – literatūros. Man taip atrodo, nors Vaclavas Havelas taip darė. Jis išimtis, o išimtis tik patvirtina taisyklę.

N. B.: O ar girdėdavot iš kitų bendraamžių, bendrakarčių poetų apie jų tekstų redagavimo patirtis?

A. G.: Antanas A. Jonynas yra rodęs redaguotą savo poemos *Larisa* pirmąjį variantą. Nežinau, ar jis nenorėjo spausdinti tokio, ar tik vėliau rengėsi. Patackas taip pat tikrai turi karčios patirties, tačiau nematau, kad mūsų atvejai – kraštutiniai. Kas kita kalbėti apie Antano Kalanavičiaus likimą, kai sistema nužudo žmogų kaip kūrėją, ir būtent tokį apibūdinimą tinka vartoti. Tai didelė netektis lietuvių literatūrai. Jeigu jis būtų turėjęs galimybę spausdintis, aš manau, jis būtų buvęs šalia Gedos ir Bložės.

Man teko laimė su juo pabendrauti, nes mokėmės tame pačiame Pedagoginiame institute, tik jis buvo gal kursu vyresnis. Susitikdavome Kaune, beveik visada jį rasdavau *Nemuno* redakcijoje arba Laisvės alėjoje. Paskui, kadangi mano tėvai gyveno šalia Alytaus, man buvo pakeliui su juo susitikti Alytuje. Apie kūrybos likimą nekalbėdavome, bet ir taip žinojau. Daug ką gali suprasti iš balso, pakitusios intonacijos, iš akių. Svarbūs dalykai ir negalėjo būti pasakyti konkrečiai ir garsiai. Jis buvo uždaras, savarankiško ir išdidaus žmogaus stoto, dėl to atrodė, kad bent jau į mane, šiek tiek jaunesnį, žvelgė tarsi iš aukšto.

N. B.: Ar rašydamas žinojote, kad kažko negalite pasakyti? Veikė vidinis cenzorius?

A. G.: Nelabai jaučiau. Stengiausi rašyti taip, kaip maniau. Tiesa, teko susidurti su draudimu. Onės Baliukonytės paprašytas *Moksleivijoje* mėginau rašyti tokį ciklą istorinių straipsnių. Stengiausi perteikti savo supratimą, kas yra istorija. Mano požiūriu, ji yra metaforų srautas, kai vieną metaforą keičia kita. Lietuvos istorijoje tai gana aišku: yra Simono Daukanto metafora Lietuva kaip giria, ją paskui *Anykščių šilvelyje* išplėtojo Antanas Baranauskas, „Lietuvis ir giria“ – Maironis, ir panašiai. Štai tokia tema rengiau seriją straipsniukų. Vyr. redaktorius sukrito, ar noriu, kad pradėtų taisyti CK? Aš nieko netaisiau, bet ir daugiau neplėtočiau.

N. B.: Minėdamas *Atklydimus* (1983) leidžiate numanyti, kad ši knyga yra išskirtinė. Kodėl?

A. G.: *Spalvoti nuotaikų žibintai* (1976) man atrodo vaikiška, natūrali lyrika, kuri liejosi savaime. Daug tokios esu prirašęs, tačiau ne viską tada spausdinau. Tekstus turiu iki šiol ir nematau prasmės viešinti. Antrojoje knygoje buvo daug dirbta su kalba. Tada skaičiau Celaną ir stebėjau, ką jis su vokiečių kalba

išdarinėjo, patiko jo principai, netikėtos briaunos, sąskambiai. Norėjosi kažką panašaus matyti lietuvių poezijoje.

Rašydamas trečią knygą, jau mėginau būti daug savarankiškesnis. Atsisakiau senosios poetikos. Buvau labai susirgęs, buvau ją beveik paruošęs ir viską tuoj išmečiau, perdariau, adaptavau kitaip. Galima sakyti, kad knyga buvo parašyta iš naujo.

Atklydimai pakeitė mano rašymą. Gal skambės mistiškai... radosi tarsi vizių užrašymai. Jaučiau intensyvumą, siekdavau spėti visa tai pagauti. Tarsi kyla vaizdai ir jie turi turėti sąsajas su kalba, ypač fonetika. Atsiranda aliteracijos, sąskambiai. Atrodo, lyg sąšmonėj bėgtų savotiškas kinas, tarsi vaizdams po apačia eitų titrai. Jei užrašai fragmentą, toliau su juo dirbi.

Nuo tada ėmiau labiau kliautis sąšmone. O sąšmonė skirta redagavimui, taisymui, perdirbimui. Po *Atklydimų* labiausiai pasitikiu intuicija, įspūdžiu, netikėtumu.

N. B.: Kodėl palyginti nedaug rašėte po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo?

A. G.: Tai lėmė išorinės aplinkybės – kai išvykau, tikrai maniau, kad į Lietuvą daugiau nebegrįšiu. Tačiau tokios nuostatos, kad lietuviškai jau nerašysiu, tikrai nebuvo. Prieš išvykdamas, spėjau parengti rinktinę *Mugė*, į kurią sudėjau tai, kas buvo anksčiau nepublikuota. Įvyko ir vertybinis lūžis – keitėsi ne tik gyvenimo sąlygos, bet ir viduje jaučiau, kad daug kas pasikeitė. Žinojau, kad grįšiu prie kūrybos, tačiau rašymo nei tada, nei dabar neforsuoju.

N. B.: Nebandėte rašyti kita kalba?

A. G.: Jaunystėje bandžiau rašyti vokiškai ir rusiškai. Iš to nieko neišėjo. Lietuvių kalba man yra pati gražiausia, vienintelis turtas, todėl gaila, kad ne visada išnaudojamos jos galimybės.

N. B.: Ką Jums poezijoje reiškia atvirumas ir intymus kalbėjimas? Jūsų tekstai neatrodo labai asmeniški.

A. G.: Poezija juk ir yra kalba ir kalbos saviraiška. Kiti dalykai tik pridėtiniai. Ritmas visur yra, bet kai jį suprimityvina, norisi jį atgaivinti. Manau, lietuvių poezijoje yra per didelė lyriškumo infliacija.

Kita vertus, nuo savęs niekur nepabėgsi. Tekstuose iš tiesų viskas yra. Jeigu ką nors domina mano neįdomi biografija, viską gali tekstuose perskaityti, nes visas gyvenimas yra išrašytas. Žinoma, ten nebus pasakyta, kad vakar įsimylėjau merginą, o ji man pasakė „eik tu velniop“. Mieliau tai išreikšiu kalbos ekspresija. Ten viskas yra, viskas. Jei norit, vadinkit ją išpažintine.

N. B.: Jeigu Jūsų poezija yra nelyrinė, kaip pats ją apibūdintumėte?

A. G.: Intraverto pusiau mistiniai prisipažinimai.

N. B.: Kas, Jūsų manymu, formuoja poeto kalbos autentiškumą?

A. G.: Geras tekstas visada rodo, kada žmogus kalba savo balsu, o kada kažką pamėgdžioja. Skaitydamas kliaujuosi intuicija, o rašydamas nuo savęs netikrumo juk nenuslėpsiu.

Žinoma, apie viską galiu kalbėti tik per save, subjektyviai. Pasiiekti autentiškumą man buvo sunku. Galbūt būtent todėl, kad vaikystėje lietuviškai teko perskaityti nepaprastai daug šlamšto – tiek tuo metu leisto, tiek versto, kurį bruko mokyklos suole. Kaip tai galėjo atbaidyti! Kiek laiko užtrunka, kol visa tai nustumu, suvoki ir išsiaiškini. Tai sugadina klausą ir reikia atgauti grynumo pojūtį, kad tavyje toji intuicija vėl prabiltų.

Džiaugiuosi, kad mano senelė, matyt, turėjo kažkokį tokį pojūtį. Ji mokėjo deklamuoti Maironį. Iš kelių stebuklingų įstrigusių frazių nuo mažumės jau galėjau orientuotis.

2016 10 12–21, Brno

Pokalbį įrašė ir šifravo NERINGA BUTNORIŪTĖ